

KATOLIŠKA CERKEV V SLOVENIJI IN LETO 1991

Egon PELIKAN

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 18
e-mail: egon.pelikan@zrs-kp.si

IZVLEČEK

V svojem prispevku avtor podaja kratko kronologijo odnosa Vatikanu in Katoliške cerkve na Slovenskem do osamosvojitvenega dogajanja v Sloveniji leta 1991. Podaja kronološko shemo tistih elementov, s katerimi sta Vatikan in Katoliška cerkev v Sloveniji pripomogla k osamosvojitvi Republike Slovenije. Vsaj to v ničemer ne more biti sporno. Pri tem pozornost posveča vlogi Vatikanu in vlogi Cerkve na Slovenskem v času osamosvajanja Republike Slovenije.

Glede na politične razmere avtor ugotavlja, da je evropska politična scena zaradi nepoznavanja razmer slovenski osamosvojitvi v principu nasprotna. V resnici sta v prid osamosvojitve solirali le Nemčija in Avstrija, soliral pa je tudi Vatikan s svojo zakulisno diplomacijo...

Ključne besede: mednarodna politika, osamosvojitve Slovenije, katoliška cerkev, Slovenija, Vatikan, 1990-1991

LA CHIESA CATTOLICA E L'ANNO 1991

SINTESI

L'autore nel suo contributo presenta una breve cronologia del rapporto che hanno avuto il Vaticano e la Chiesa cattolica in Slovenia riguardo agli avvenimenti dell'indipendenza nell'anno 1991. Vengono presentati gli schemi cronologici di quegli elementi con i quali il Vaticano e la Chiesa cattolica in Slovenia hanno contribuito all'indipendenza della Repubblica. Questo fatto non può essere altresì contestato. L'intervento mette in rilievo il ruolo che il Vaticano e la Chiesa hanno assunto in Slovenia nel periodo dell'indipendenza della Repubblica.

Per quanto riguarda le condizioni politiche, l'autore constata che la scena politica europea, a causa della scarsa conoscenza delle circostanze, era principalmente contraria all'indipendenza della Slovenia. In realtà, gli unici a favore del-

L'indipendenza erano la Germania e l'Austria, nonché il Vaticano con la sua diplomazia di retroscena.

Parole chiave: politica internazionale, indipendenza della Slovenia, Chiesa Cattolica, Slovenia, Vaticano, 1990-1991

Uvod

Težko je iz dokaj neposredne bližine dogodkov zgodovinarju objektivno komentirati dogajanje. V svojem prispevku zato podajam kratko **kronologijo** odnosa Vatikan na eni strani in Katoliške cerkve na Slovenskem na drugi do osamosvojitvenega dogajanja v Sloveniji leta 1991.

Vsebinsko navajam tiste elemente, s katerimi sta Vatikan in Katoliška cerkev v Sloveniji prispevala k osamosvojitvi Republike Slovenije. To zadnje ne more biti sporno.

Seveda naj ob tem spomnim tudi, da je Cerkev s tem v marsičem nadoknadila zamudo. Mislim na to, da je Cerkev na Slovenskem v procesu demokratizacije stala bolj ali manj ob strani (četudi so se v ta proces vključevali nekateri vidnejši posamični katoliški intelektualci), nikakor pa je v tem kontekstu ne moremo videti na primer v položaju, kakršnega je imela na Poljskem, kjer je bila eden od bistvenih elementov opozicije režimu in (poleg Solidarnosti) vodilna sila v procesu demokratizacije.

I. Cerkev v Sloveniji v času osamosvojitve

Delovanje Katoliške cerkve v Sloveniji se v luči presoje družbenega konteksta slovenske osamosvojitve pokaže kot zelo pomembno. V tem smislu bi ravnanje Cerkve na Slovenskem lahko poimenovali kar "strategija". Pisanje katoliškega tiska, izjave škofovske konference, izjave Komisije pravičnost in mir pri slovenski Škofovski konferenci in delovanje slovenskih katoličanov leta 1990 sploh sem (seveda v kontekstu, ki nas zanima) strnil v nekaj sklopov:

Sprava

Opogumljanje Slovencev v odločitvi za osamosvojitve

Stališča in delovanje Cerkve ob referendumu o samostojnosti Republike Slovenije

Pozivi in izjave komisije Pravičnost in mir

Pozivi in izjave Slovenske škofovske konference

Sprava

Sprava je v kontekstu osamosvajanja Republike Slovenije pomenila element, ki je preprečeval idejnopolične delitve v občutljivem času osamosvajanja. Tu se ne morem spuščati v natančnejšo kronologijo slovenske sprave, ki jo kot proces lahko spremljamo od nastopov Edvarda Kocbeka sredi 70. let do nastopov Spomenke Hribar sredi 80. let.

Posebej naj omenim izjavo o narodni spravi Slovenske škofovske konference na redni seji 13. marca 1990, v kateri Cerkev izjavlja, da *"priznava svoj delež krivde, a hkrati pričakuje, da bodo tudi vsi drugi odkrito in pošteno priznali svojo krivdo"*.¹

Vrh je v zunanji manifestaciji dosegla s spravno slovesnostjo 8. julija 1990 v Kočevskem rogu, že prej pa se je Slovenska škofovska konferenca zavzela za spravo kot *"spoštljivo priznanje dostojnega spomina vseh mrtvih, ne glede na to, kako in zaradi kakšnega prepričanja so izgubili življenje"* (Balkovec et al., 1996, 441), pa tudi zato, da bi se v imenu sprave odrekli vsakršnemu obračunavanju. (Družina, 15. 7. 1990, 1)

Sprava je pomenila, da so se v občutljivem času osamosvajanja in vojne za samostojno Slovenijo zgodovinske ideološke in politične delitve za nekaj časa umaknile v ozadje (kar se je med Slovenci v vsej njihovi politični zgodovini sicer le izredno redko zgodilo). Nedvomno je imel pri tem osebne zasluge tedanji nadškof in metropolit dr. Alojzij Šuštar. Zelo pomembna je bila klima, ki jo je Katoliška cerkev pod njegovim vodstvom ustvarjala v kritičnih trenutkih s spravnimi slovesnostmi, na katerih so sodelovale vse politične opcije. Lahko bi rekli, da je "sprava" v tistem trenutku dejansko služila širšemu nacionalnemu interesu in je bila v tem smislu pomemben element pri konstituiranju nekakšne "skupne volje naroda" -- ali povedano z besedami nadškofa Šuštarja: *"Po Rogu se je nekaj spremenilo in sprostilo v slovenskem narodu"*.² (Na kakšne poti in zakaj je pozneje začel projekt "sprave", tu in v zvezi s tematiko, ki jo obravnavam, ni pomembno vprašanje.)

Opogumljanje katoliških Slovencev v odločitvi za osamosvojitve

Pri tem lahko ob pregledovanju na strani katoliškega tiska najdemo vrsto pozivov katoličanom, predvsem v obliki poudarjanja pravice naroda do samoodločbe. Tovrstno nagovarjanje Slovencev v katoliškem tisku posega dostikrat tudi po zelo nenavadnih načinih. Kot denimo v katoliškem tedniku Družina, kjer je 14. aprila 1990 fotografiran ameriški "Slovenec" -- Andrej Kokač, sin slovenskih staršev, ki je v operaciji Puščavski vihar pilotiral F-16 (Družina, 14. 4. 1990, 3), ali v katoliškem tedniku Novi list, kjer v posebnem futurističnem -- znanstvenofantastičnem sestavku,

1 Izjava Slovenske škofovske konference o narodni spravi (Družina, 25. 3. 1990, 3).

2 Intervju z nadškofom Alojzijem Šuštarjem ob njegovi sedemdesetletnici (Družina, 11. 11. 1990, 5).

ki je izšel septembra 1990, nastopajo Slovenci s svojo vojsko, svojo letalonosilko France Prešeren, bojno korveto Janez Bleiweis, bojnimi helikopterji Bohinj in Martuljek itn. (Novi list, 13. 9. 1990, 3), nastopajo pa tudi slovenski admiral Mihelčič, viceadmiral Brvinc in drugi. Take zgodbe so v tistem času sicer zvenele kot popolna znanstvena fantastika – mikala pa je ... Čez nekaj mesecev je postala resničnost.

Plebiscit

Ob plebiscitu (23. decembra 1990) je Cerkev na Slovenskem pozivala na pozitivno glasovanje. Dne 11. decembra 1990 je Slovenska škofovska konferenca na svoji redni seji namenila posebno pozornost odločitvi skupščine Republike Slovenije za plebiscit (21. novembra 1990).³ Škofje so sprejeli izjavo z naslovom *Zrelo, modro in pogumno*. V njej je zapisano, da škofovska konferenca *"podpira odločitev skupščine za plebiscit, ki je popolnoma v skladu z moralnim načelom o pravici do samoodločbe in z načeli demokracije. Odločitev za samostojno Slovenijo, ki jo bomo s svojo udeležbo na plebiscitu in z glasovanjem potrdili, je izredno pomembno dejanje za prihodnost slovenskega naroda itd."* (Družina, 23. 12. 1990, 1). Sicer so škofje izjavili še, da *"Cerkev glede na svoje duhovno poslanstvo ni pristojna za politično rešitev"*, kar da je *"naloga predsedstva, skupščine in političnih strank"* (Družina, 23. 12. 1990, 1).

Ob pozivu na glasovanje za samostojnost Slovenije pa je škofovska konferenca tudi pozvala, naj duhovniki in verniki 23. decembra, na dan plebiscita, *"molijo za domovino in za vse odgovorne v javnem življenju"*. ((Družina, 16. 12. 1990, 1)

Podobno je komisija Pravičnost in mir pri tej konferenci pred plebiscitom (9. decembra) pozivala katoličane, naj glasujejo za samostojnost, in obsodila tiste medije v Sloveniji, ki *sejejo omahljivost in dvom ...* (Družina, 9. 12. 1990, 1)

Nadškof Alojzij Šuštar je tik pred plebiscitom nastopil na prvem programu nacionalne televizije in v svojem nastopu pozval, naj gredo vsi na plebiscit in naj pokažejo vitalnost slovenskega naroda, saj se bo *"izpolnilo stoletno pričakovanje slovenskega naroda"*. (Družina, 9. 12. 1990, 1)

Posebno vabilo na plebiscit z izrecnim pozivom za glasovanje za samostojno Slovenijo je nadškof v božični poslanici naslovil tudi na bralce katoliškega tednika Družina. (Družina, 23. 12. 1990, 1) Prav tako je bil zgodaj zjutraj eden od prvih na volišču v volilni enoti Stara Ljubljana, kjer je glasoval.

3 21. novembra 1990 je skupščina sprejela zakon o plebiscitu. Plebiscit je bil 23. decembra. Rezultati pa so bili razglašeni 26. decembra. Udeležilo se ga je 93,2 % volivcev in 88,2 % vseh volivcev v Sloveniji je glasovalo za samostojnost.

Izjave in pozivi komisije Pravičnost in mir pri Škofovski konferenci

Izjav komisije Pravičnost in mir pri slovenski škofovski konferenci je dolga vrsta. Naj navedem le najpomembnejše: dne 28. novembra 1990 v izjavi za javnost komisija Pravičnost in mir pri slovenski škofovski konferenci podpira odločitve o referendumu o samostojnosti Republike Slovenije. (Novi list, 6. 12. 1990, 3)

Nato v izjavi 9. decembra 1990 odvrča od omahljivosti ali malodušja ob plebiscitu.

Z izjavo dne 24. maja 1991 komisija obsodi mariborsko intervencijo JLA, s to z dne 28. junija 1991 pa je obsodila agresijo na Republiko Slovenijo.

Pozivi Slovenske škofovske konference⁴

Tukaj naj omenim le izjavo slovenske škofovske konference 25. junija 1991 (Družina, 7. 7. 1991):

"Slovenska škofovska konferenca pozdravlja razglasitev Republike Slovenije za samostojno, neodvisno in suvereno državo. S tem so izpolnjena tisočletna prizadevanja slovenskega naroda. Katoliška cerkev v Sloveniji se pridružuje splošnemu veselju. Z nami ga delijo tudi Slovenci po svetu. Veselje Cerkve je še toliko večje, ker je s svojim verskim in moralnim, prosvetnim in kulturnim delovanjem podpirala ta prizadevanja slovenskega naroda.

Voljo po življenju v svobodi in dostojanstvu so državljani Slovenije prepričljivo izrazili na plebiscitu decembra 1990. S tem so uresničili pravico do samoodločbe, ki jo narodom priznavajo božje in človeške postave. Zato je razglasitev samostojnosti Republike Slovenije tudi moralno upravičena." (Družina, 7. 7. 1991)

Prav tako je izdala izjavo ob napadu na Republiko Slovenijo ter apel domači in mednarodni javnosti 30. junija 1991. V njej je pozivala k takojšnjemu priznanju državnosti Republike Slovenije kot edinemu sredstvu za obrambo demokracije, človekovih pravic in življenj civilnega prebivalstva ob napadu, ki naj bi ga zvezne oblasti pripravile že nekaj mesecev pred tem.

Ustanovitev Slovenskega svetovnega kongresa

Ustanovitev Svetovnega slovenskega kongresa **8. decembra 1990** in prvo zasedanje kongresa **28. junija 1991** v Ljubljani (v Cankarjevem domu je potekalo med napadi letal JLA) je prav tako pomenilo element mobilizacije Slovencev v zamejstvu in po svetu. Pri ustanavljanju Kongresa in ob nadaljnjih akcijah, s katerimi si

4 Temeljno ustavno listino o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije je slovenski parlament sprejel 25. junija 1991. Slovesna razglasitev samostojnosti je bila naslednji dan, 26. junija 1991, na Trgu revolucije.

je kongres prizadeval za pridobitev samostojnosti in mednarodnega priznanja Republike Slovenije, so igrali pomembno vlogo tudi katoliški Slovenci.

II. Vloga Vatikana

Glede na stanje virov je težko pisati neposredno zgodovino po tako kratkem času, ko so še vsi arhivi zaprti in se zgodovinar lahko zanaša predvsem na časopisne vire.

Ravnanje Vatikana oziroma papeža Janeza Pavla II. kot glavnega akterja in avtoritete v odnosu do osamosvajanja Slovenije lahko razčlenjujemo na več ravneh. Razlikovati je treba tudi stališča Vatikana do osamosvojitve pred začetkom vojaške akcije JLA in po njej. Prelomnica je bil prav vojaški napad JLA, tako da kronološko in vsebinsko lahko stališča in tudi javne izjave Vatikana delimo na dve obdobji:

Prvo obdobje, ko v Jugoslaviji še ne spregovori orožje in ko Vatikan ni nastopal, vsaj v prvem obdobju ne – odkrito v smeri zagovarjanja samostojnosti Republike Slovenije in Republike Hrvaške.

Pred razglasitvijo samostojnosti so stališča Vatikana nekako na dveh tirihi. Na eni strani je obravnaval želje in prošnje zelo senzibilno, na drugi pa se je vatikanska diplomacija gibala znotraj klasičnih kanonov in skrbeła za dobre odnose z Jugoslavijo.⁵

Zelo previdno sta se vatikanska diplomacija in papež Janez Pavel II. izogibala jasnih izjav in se nagibala k besedilom (glej *Osservatore Romano*), ki so izražala željo po preureditvi Jugoslavije, vključevala pozive k miru, pravici do enakopravnosti narodov v Jugoslaviji itd. Lahko rečemo, da se je Vatikan v tem času gibal v okviru želja in idej Evropske skupnosti o ohranitvi Jugoslavije, ob vse ostrejših pozivih k dogovarjanju, miru, pogajanjem itd. Do napada JLA na Republiko Slovenijo iz Vatikana prihajajo dokaj splošni pozivi, četudi v njih skoraj praviloma ne manjka niti nedefinirano omenjanje "*pravice posameznika in pravice narodov*", s čimer je Vatikan med vrsticami opozarjal na pravico do samoodločbe, četudi o njej ni posebej govoril.

Ob pozivih v zvezi z Jugoslavijo je Janez Pavel II. večkrat omenjal Helsinško listino in Pariško listino ter njeno aplikacijo na jugoslovanske razmere (npr. 29. januarja 1991).

Prvi javni poziv Janeza Pavla II. lahko opazimo v zvezi s pozdravom hrvaškim romarjem na avdienci 30. januarja 1991. V nagovoru je papež omenjal nujnost

5 Večkrat je Vatikan celo zavrnil želje ljubljanskega nadškofa Šuštarja, ki si je prizadeval za samostojno slovensko škofovsko konferenco. V okviru Jugoslovanske škofovske konference so se med drugim vse preveč obravnavala hrvaška vprašanja. Leta 1983 je bila kot sestavni del Jugoslovanske škofovske konference ustanovljena Slovenska pokrajinska škofovska konferenca. Šele leta 1993 jo je Vatikan potrdil kot Slovensko škofovsko konferenco. (Še 22. novembra 1990 ob papeževem obisku v Slovenicumu je papež zavrnil Šuštarjevo zahtevo (poročilo o tem pa je bilo cenzurirano tako v *Osservatore Romano* kakor v poročilu na Radiu Vatikan).

molitve za mir, človekove pravice in za pravice narodov. (OR, 31. 1. 1991) V prvih mesecih 1991 je iz vatikanskega tiska še vedno razbrati možnost, da Jugoslavija obstane. Iz pozivov Vatikana je razbrati v glavnem apele na pogovore med narodi in proti nasilju. Sočasno je papež pozival k pomiritvi in iskanju sožitja med narodi Jugoslavije (npr. avdienca delegacije iz Jugoslavije, ob slovesnosti v spomin sv. Cirilu in Metodu, ki jo je vodil podpredsednik vlade Republike Makedonije 23. maja 1991). (OR, 24. 5. 1991)

Drugo obdobje je obdobje po začetku spopadov v Sloveniji in na Hrvaškem, ki so za vatikansko diplomacijo pomenili zeleno luč za akcijo v sinerji priznanja (še posebno po zavzetju Vukovarja na Hrvaškem). V tem kontekstu je bila dosežena sinergija med dejavnostmi Vatikana in povezavami slovenskih krščanskih demokratov s sorodnimi strankami v Evropi (predvsem v Nemčiji in Avstriji), kar je bilo ob siceršnji osamitvi slovenske zunanje politike nenadomestljivo. Republikli Sloveniji je taka drža dajala sloves postkomunistične države, ki se "zdaj vrača v Evropo".

Janez Pavel II. je takoj ob začetku spopadov v Sloveniji (že 28. junija) poslal predsedniku zvezne vlade Anteju Markoviču telegram, v katerem pravi: *"Povzdignem svoj glas proti uporabi nasilja in v poziv sprtim stranem, naj se začnejo pogajanja."* (OR, 29. 6. 1991) Telegrama z istim besedilom sta dobila tudi Milan Kučan in Franjo Tuđman.

Istega dne, torej dva dneva po napadu na Republiklo Slovenijo, je Janez Pavel II. javno pozval k molitvi za *"naše brate v Jugoslaviji, posebno v Sloveniji in na Hrvaškem, ki so danes na težki preizkušnji"*. (OR, 29. 6. 1991)

Ti telegrami in izjave so bili nedvomno rezultat intervencij nadškofa Alojzija Šuštarja.

Prav tako je papež 29. junija, tretji dan vojne, sporočal, da v *"težkih trenutkih stoji ob strani svojemu dragemu slovenskemu in hrvaškemu ljudstvu, ki danes objokujeta svoje mrtve, ranjene in živita v strahu in trpljenju"*. (OR, 30. 6. 1991)

Po premirju in sklenitvi trimesečnega moratorija (ki je bil dosežen na pogajanjih na Brionih 7. julija 1991 in potrjen v slovenskem parlamentu 10. julija 1991) si je Vatikan začel prizadevati za priznanje republik. V tem času se je vatikanska diplomacija vse bolj približevala nemški interpretaciji razmer v Jugoslaviji (in jo deloma tudi navdihovala) ter se zavzemala za pravico narodov do samoodločbe, na drugi strani pa nasprotovala francoski usmeritvi, ki se je na podlagi Pariške listine zavzemala za nedotakljivost evropskih meja.

Že 29. julija 1991 je državni sekretar v Vatikanu mons. Tauran pozival veleposlanike Evropske skupnosti, naj se njihovi predstavniki v Združenih narodih zavzemajo za napotitev modrih čelad na ozemlje Jugoslavije (v OZN so poleg dveh blokov okoli Velike Britanije in Francije na eni strani na drugi bila najbolj problematična opozicija oziroma stališča tedanje Sovjetske zveze in Kitajske).

V luči francosko-nemških nasprotij v Evropski skupnosti glede vprašanja pri-

znanja republik je treba brati izjavo ob papeževem obisku na Madžarskem 17. avgusta 1991, v kateri pravi:

"Če so meje nedotakljive, ali ni treba hkrati oziroma še prej poudariti, da so nedotakljivi tudi narodi (inviolabili)? Saj ne morejo narodi veljati manj kakor državna meja." (OR, 1. 9. 1991)

Podoben poziv je papež na mednarodno skupnost naslovil 8. septembra 1991 ob dnevu molitve za mir na Hrvaškem, v katerem je posredno opozarjal na pravico narodov do suverenosti in neodvisnosti. (OR, 17. 9. 1991)

Državni sekretar Angelo Sodano je v tem smislu veleposlanikom držav članic Konference za varnost in sodelovanje v Evropi pri Svetem sedežu 26. novembra 1991 izročil memorandum, v katerem jih je pozival (naslanjajoč se na obče mednarodno pravo in na jugoslovansko ustavo iz leta 1974), naj pod določenimi pogoji (spoštovanje Helsinške in Pariške listine, spoštovanje človekovih pravic itd.) razmišljajo o priznanju neodvisnosti Slovenije in Hrvaške ter drugih jugoslovanskih republik, ki bi to zahtevale. O tem je v intervjuju za nemški dnevnik Die Welt 2. oktobra 1991 državni sekretar Sodano izjavil:

"Sveti sedež si prizadeva, da se čim prej vzpostavi mednarodni konsenz za priznanje obeh republik." (Die Welt, 2. 10. 1991) Osservatore Romano je 6. oktobra 1991 zelo jasno zapisal:

"V Jugoslaviji ne gre za medetnični spopad in še manj za spopade v imenu religij, gre za vojno ene od republik proti drugim republikam, z edinin ciljem razširiti veliko Srbijo na vso Jugoslavijo." (OR, 6. 10. 1991)

To je bilo obdobje tajne diplomacije, pa tudi javnih pozivov, ko se Vatikan zavzema za priznanje samostojnih držav Slovenije in Hrvaške.

V tem duhu so očitno potekali tudi pogovori z Georgem Bushem st. ob obisku v Vatikanu 8. novembra 1991. Ob poskusih rešitve Jugoslavije je v izjavi za javnost 20. decembra 1991 zapisano:

"Federacije suverenim narodom ni mogoče preprosto nasilno vsiliti, ni je mogoče obdržati s silo." (OR, 21. 12. 1991)

Temu obdobju je sledilo tudi priznanje samostojnosti in suverenosti Republike Slovenije. Priznale so jo sicer najprej Hrvaška, Gruzija in baltske države, a odločilno je bilo priznanje držav Evropske skupnosti 15. januarja 1992. Vatikan je Slovenijo priznal dva dni pred njimi, 13. januarja 1992.

Dne 9. februarja 1992 je Osservatore Romano prinesel vest o dogovoru, da bo Vatikan s Slovenijo vzpostavil diplomatske odnose na ravni apostolske nunciature.

Sklep

Seveda je Vatikan v podpiranju osamosvojitve Slovenije in posledičnem razpadu Jugoslavije lahko prepoznal priložnost za rešitev vrste problemov in uveljavitev

lastnih interesov, saj se je v enem zamahu znebil tako komunistične ureditve v Sloveniji (idejnih nosilcev osamosvojitvenih prizadevanj vsaj izvorno ne moremo iskati med komunisti) ter tudi Jugoslavije kot države s pravoslavno večino. Na drugi strani je seveda z gotovostjo lahko računal na krizo v ekumenskem dialogu s pravoslavno cerkvijo.

Pomembni sta dve osnovni usmeritvi: stališča uradne Cerkve in stališča političnega katolicizma v Evropi, s čimer mislim na vlogo krščanskih demokratov v Nemčiji in Avstriji ter posledično nemškega kanclerja Helmuta Kohla. Po mnenju opazovalcev Nemčija vse od leta 1945 s svojimi stališči v Evropi še ni bila tako osamljena kakor v prizadevanju za priznanje samostojnosti Republike Slovenije, vložek v igri pa tako majhen. Težko bi si predstavljali tako podporo nemške politike osamosvojitvenim težnjam Slovenije na primer danes, ko so evropske razmere v povsem drugačni konstelaciji političnih sil. Ključen v Evropski skupnosti je bil pritisk Nemčije, ki je priznanje Slovenije pravzaprav izsilila že decembra 1991.

Ob kratkem pregledu zgoraj naštetih elementov, ki se mi zdijo najpomembnejši za obravnavanje vloge Vatikana, Cerkve in političnega katolicizma na Slovenskem v kontekstu osamosvajanja Republike Slovenije, naj spomnim še na paradoksalno dejstvo.

Evropo je razpad Jugoslavije povsem presenetil. To dejstvo, ki ga politiki v nekdanji Jugoslaviji (in to po pravici) navajajo kot očitek Evropi ob nešteti zamujenih priložnostih na Balkanu, zamudah, ki so jih s svojimi življenji plačali tisoči nedolžnih, pa je v kontekstu razmerij tedanjih evropskih političnih stališč za Slovenijo (kot rečeno paradoksalno) pomenilo prednost.

Najprej Sloveniji ni nihče verjel, da misli resno, potem ko je izbruhnila vojna, pa je bilo to sprva – povedano z besedami predsednika Republike Slovenije – *"predvsem nekaj, kar se je pred njihovimi vrati kadilo, niso pa vedeli, ali je eksplozivno"*. (Delo-SP, 21. 7. 2001)

Zaradi "presenečenja" je bilo treba namreč ukrepati, kar se je nazadnje tudi zgodilo, in to še preden so se v pisanem orkestru po pravilu "pragmatičnih" interesov posameznih evropskih držav (ki so prav tako po pravilu imele izredne težave, ko je bilo treba najti skupni imenovalec za konkretne ukrepe) utegnili oglasiti "solisti", ki bi osamosvajanje lahko omejevali s specifičnimi partikularnimi zahtevami do Slovenije ali ga celo povsem zavrnili. Ne smemo namreč pozabiti, da je bila edina država na svetu, ki nas je bila po plebiscitu 23. decembra 1990 pripravljena priznati, Južnoafriška republika, še maja 1991 pa je italijanski zunanji minister Gianni De Michelis menil, da Slovenija kot samostojna država ne bo priznana še vsaj petdeset let, če bo enostransko razglasila samostojnost). (Repe, 2001, 182)

V resnici sta v prid osamosvojitve solirali Nemčija in Avstrija, hkrati pa tudi Vatikan s svojo zakulisno diplomacijo.

Brez tega priznanja vloge Cerkve v času slovenskih osamosvojitvenih naporov,

ne glede na njene morebitne stranske račune – tako Cerkev kakor slovenskega političnega katolicizma – bi bili pri ocenjevanju vloge Vatikana in Katoliške cerkve v procesu osamosvajanja Slovenije leta 1991 neobjektivni.

Seveda se poleg zgoraj navedenega vzporedno pojavlja v katoliškem političnem angažiranju (in tisku) že tudi dolga vrsta zahtev oziroma, lahko rečemo, že skoraj vse zahteve in želje, ki so postale predmet političnih diskusij in ostale kot take na slovenskem medijskem prizorišču vse do danes. Kažejo se vsa pričakovanja, ki so danes aktualna – cerkveno premoženje, vprašanja interpretacije dogodkov med drugo svetovno vojno, vprašanje statusa Cerkve v Sloveniji, vprašanje verouka v šoli, verskih medijev, financiranja Cerkve itd. Očitno je rešitev teh vprašanj pričakovala v okviru osamosvojitve in nove slovenske vlade s krščanskim demokratom na čelu.

Vendar nas to v kontekstu doprinosa Katoliške cerkve k osamosvojitvi Slovenije v tem trenutku ne zanima – seveda je Cerkev imela svoje račune – toda danes gre predvsem za to, da navedemo dejstva. Njihova natančnejša ozadja bodo najbrž predmet katerega od prihodnjih simpozijev, ko bo dostopnega več gradiva.

THE CATHOLIC CHURCH AND THE YEAR 1991

Egon PELIKAN

University of Primorska, Science and Research Centre of Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijska 18

e-mail: egon.pelikan@zrs-kp.si

SUMMARY

From the close proximity of events, a historian certainly finds it difficult to comment on them without bias. In my contribution I can therefore present merely a short chronology of the relationship between the Vatican and the Slovene Catholic Church up to the events in 1991 that led to Slovenia gaining its political independence. I shall present the chronological scheme of those elements through which the Vatican and our Catholic Church contributed to Slovenia's independence, something that is not disputable.

1. THE ROLE OF THE VATICAN

Here two separate periods are distinguished:

*First, when arms were not taken up as yet in Yugoslavia and when the Vatican did not act – at least in the first part of this period – explicitly in favour of the former Yugoslav republics separating. Vatican diplomacy and Pope John Paul II were very careful to avoid any clear statements and were at the same time inclined to publish texts (see *Osservatore Vaticano*) that expressed a wish to reform Yugoslavia and at the same time called for peace, etc. We may say that in this particular time the*

Vatican acted within the framework of the European Union's wish to preserve Yugoslavia, its calls for negotiations to be carried out, etc ...

Second, the period after the initial conflicts in Slovenia and Croatia, when the Vatican abandoned its "neutral" orientation and opted for activities in favour of both republics being officially recognised as politically independent states. In this context, synergy occurred between the activities of the Vatican, the Slovene Christian Democrats (Lojze Peterle) and cognate parties in Europe (mainly in Germany and Austria), a circumstance which in the light of now isolated Slovene foreign policy was indeed indispensable, and in addition lent the image of a post-communist country 'returning to the bosom of Europe' to the Republic of Slovenia.

This period was followed by the world recognising the Republic of Slovenia as an independent and sovereign state.

In the disintegration of Yugoslavia and attainment of Slovene independence, the Church was of course able to perceive a chance to solve some of its own problems and to affirm some of its own interests, for with a single stroke it could get rid of not only the communist regime in Slovenia (the fact is that the leading people struggling for independence can not be, at least originally, looked for amongst the communists), but also of Yugoslavia as a state with an Orthodox majority and a vast Catholic minority.

On the other hand, the Vatican could of course count on, with almost complete certainty, a crisis in the ecumenical dialogue with the Orthodox Church ...

II. THE CHURCH IN SLOVENIA

The functioning of the Slovene Catholic Church is, in the light of the social context of Slovene independence, highly significant. The conduct of the Church in Slovenia, via statements through the press, the Episcopal Conference, the Commission for Justice and Peace (functioning within the framework of the Episcopal Conference) and the efforts of the Slovene Catholics in 1990 in general (of course in the context we are interested in), could certainly be condensed into the following points:

Reconciliation (prevention of political separation in the sensitive time of Slovenia struggling for its independence)

Encouraging the Catholic Slovenes to opt for independence (in the form of different appeals to the Catholics, particularly by emphasising the right to self-determination by the nations)

Plebiscite (active appeals to vote in favour of Slovene independence)

International connections and actions (the latter by the Slovene church dignitaries and Slovene Christian Democrats)

Statements and appeals by the Conference for Justice and Peace

Appeals by the Slovene Episcopal Conference

The role of Alojzij Šuštar, the Slovene Archbishop, with his personal connections in the world

The fact is that the disintegration of Yugoslavia took Europe by surprise. This fact, which the politicians in the former Yugoslavia have correctly presented as a reproach to Europe as one of the numerous lost chances in the Balkans – the delay that was paid for by the lives of numerous innocent people in this part of the world – was an advantage for Slovenia in the context of the relations of the European political standpoints at that time.

At first nobody believed that Slovenia was serious in its intentions; but when war broke out this was – in the words of Milan Kučan, the President of Slovenia: ... "mainly something that was smouldering in front of their door, but they did not know whether this was explosive".

Due to this "surprise", measures had to be taken, which in the end indeed happened, and this even before certain "soloists" could utter a word in the motley orchestra according to the rule of "pragmatic" interests of various European states (which as a rule also had certain difficulties when a common denominator had to be found for some concrete measures) – the soloists that could totally hinder the process of Slovenia's attainment of independence ... (It is not a pure accident that the only country in the world prepared to recognise us after the plebiscite was the Republic of South Africa ...)

The truth is that it was Germany and Austria who played the leading (solo) roles in recognising the Republic of Slovenia as an independent state, as well as the Vatican with its behind-the-scenes diplomacy ...

Key words: International politics, independence of Slovenia, Catholic church, Slovenia, Vatican, 1990-1991

LITERATURA

- Balkovec, B. et al. (1996):** Slovenska kronika XX. stoletja. Ljubljana, Nova revija.
Delo-SP - Delo, Sobotna priloga. Ljubljana.
Die Welt. Hamburg.
Družina: Slovenski katoliški tednik. Ljubljana, Slovenske rimskokatoliške škofije.
Novi list. Trst.
OS - Osservatore Romano. Città del Vaticano.
Repe, B. (2001): Slovenija od medvojne federalne enote preko povojne jugoslovanske republike do samostojne države. V: Od sanj do resničnosti. Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije.